

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-77>

УДК 351:713.338

МУЖИЛІВСЬКИЙ Назарій

Західноукраїнського національного університету
<https://orcid.org/0009-0003-1974-4253>

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ БАЗИС ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ

У даній статті представлено сутнісно-категоріальний апарат забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств. Обґрунтовано основні завдання економічної безпеки машинобудівних підприємств, що дають змогу сформулювати високу результативність функціонування даної системи. Ідентифіковано фундаментально-базисні засади економічної безпеки машинобудівних підприємств в контексті імплементації типологічного моделювання системи безпеки як важливого вектора безпекових заходів машинобудівного комплексу країни. Запропоновано методіку побудови системи економічної безпеки машинобудівних підприємств із виокремленням відповідних етапів. Описано характеристику стратегії та тактику системи забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств, що дає змогу з практичної точки зору забезпечити ефективний розподіл безпекового рівня. На основі чого запропоновано основні орієнтири вирішення проблемних засад пов'язаних з економічною безпекою машинобудівних підприємств в системі зміцнення безпекових заходів.

Ключові слова: система економічної безпеки, машинобудівний комплекс, машинобудівні підприємства, забезпечення економічної безпеки, показники економічної безпеки, модель економічної безпеки.

MUZHYLIVSKYI Nazarii

West Ukrainian National University

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF THE SYSTEM OF ENSURING ECONOMIC SECURITY OF ENGINEERING ENTERPRISES: THEORETICAL BASIS AND PRACTICAL PRINCIPLES

The article substantiates the theoretical and practical foundations of building an effective system for ensuring the economic security of machine-building enterprises. It analyzes the essential and categorical framework of economic security, defining its goals, objects, and key functions within the industrial complex. The research emphasizes that in modern conditions of uncertainty, competition, and technological transformation, the economic security of engineering enterprises becomes a decisive factor of national stability and industrial resilience. The paper identifies the main internal and external threats affecting the sustainable development of enterprises and proposes a typological model of the economic security system as a tool for diagnosing risks and improving management efficiency. The proposed methodological approach involves several stages: assessment of operational and market parameters, identification of threats and vulnerabilities, evaluation of existing protective measures, and the formation of an adaptive model aimed at strengthening the enterprise's strategic potential.

Special attention is paid to the strategic and tactical aspects of managing the economic security system, including planning, monitoring, and information protection mechanisms. The research reveals that economic security management should combine preventive, analytical, and regulatory measures to ensure the integrity of financial, material, informational, and human resources. The implementation of coordinated actions at both enterprise and state levels is considered a prerequisite for enhancing competitiveness and mitigating the consequences of crises. The article also outlines practical guidelines for improving the economic security framework, such as the development of legal and organizational instruments, use of innovative technologies, diversification of financial and logistical flows, and adaptation of international standards.

The findings contribute to the formation of a comprehensive scientific basis for the modernization of industrial policy and the development of effective mechanisms for protecting the economic interests of machine-building enterprises in Ukraine's national security system. Keywords: economic security system, machine-building complex, machine-building enterprises, ensuring economic security, economic security indicators, economic security model.

Стаття надійшла до редакції / Received 16.09.2025

Прийнята до друку / Accepted 12.10.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

У сучасних умовах викликів та загроз актуальність побудови системи економічної безпеки машинобудівних підприємств враховується із численними проблемними аспектами безпосередньо пов'язаних з непередбачуваними змінами їхнього зовнішнього та внутрішнього середовищ, такими як дедалі жорсткіша конкуренція, нестабільність фінансової системи, коливання на ресурсних та споживчих ринках, а також нестабільний напрямок соціально-економічного розвитку. Основним орієнтиром щодо вирішення цих проблемних контекстів полягає у створенні та використанні ефективних механізмів та методів управління для задоволення потреб захисту машинобудівних підприємств від зовнішніх та внутрішніх загроз. Тому необхідно вирішити низку завдань, пов'язаних з оцінкою та раціональним вибором технологій управління системою економічної безпеки машинобудівних підприємств. З цією метою рекомендується розробити систему заходів для прямого та опосередкованого регулювання розвитку машинобудівної галузі шляхом удосконалення стратегічного напрямку промислової політики. Це наукове питання визначає необхідність побудови системи

гарантування економічної безпеки машинобудівних підприємств. Варто зазначити, що стратегія забезпечення принципів безпеки є невід'ємною частиною системи економічної безпеки.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідження сучасних проблематичного базису системи економічної безпеки машинобудівних підприємств висвітлюють такі провідні науковці, як: Б. Андрушків, О. Вівчар, А. Ворона, В. Бойчук, М. Корицька, О. Корійчук, Б. Пастух, П. Собко, О. Чудик, В. Франчук та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування фундаментально-базисних засад економічної безпеки машинобудівних підприємств, а також представлення практичних контекстів імплементації типологічної моделі системи економічної безпеки як важливого вектора забезпечення безпекових заходів машинобудівного комплексу країни.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На основі проведених досліджень обґрунтовано, що економічна безпека машинобудівних підприємств є важливою складовою національної безпеки. Саме тому вчені приділяють особливу увагу розробці теорій та прикладних принципів забезпечення економічної безпеки національного машинобудівного комплексу. Дослідження показують, що проблеми економічної безпеки машинобудівних підприємств виникають не лише в кожному структурному підрозділі під час криз, а й у стабільних економічних умовах, а цілі та завдання, які необхідно вирішити також мають свої особливості. Однією з цілей моніторингу економічної безпеки машинобудівних підприємств є проведення діагностики стану підприємств на основі показників, що відображають найважливіші характеристики галузі та її стратегічний напрямок розвитку.

Слід зазначити, що основними та ефективними засобами забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств є стабільність їхньої діяльності, прибутковість та особиста безпека їхніх працівників. Об'єкти та суб'єкти забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств тісно пов'язані та взаємозалежні. Метою цієї системи є забезпечення економічної стабільності підприємства в сьогоденні та майбутньому. Чітко визначеними об'єктами захисту є ресурси: кошти, матеріали, інформація та персонал. Отже, об'єктом економічної безпеки машинобудівних підприємств є їхня загальна операційна система. З практичної точки зору, якщо будь-який аспект безпеки підприємства негативно впливає, це може загрожувати балансу виробничих та економічних механізмів машинобудівного підприємства. Забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств є вирішальним фактором загальної стабільності та економічної безпеки країни. Тому основними завданнями забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств є:

- 1) забезпечення сталого функціонування та розвитку машинобудівних підприємств;
- 2) забезпечення стабільності валютних розрахунків та основних фінансово-економічних параметрів;
- 3) зменшення негативного впливу фінансових криз та навмисних дій конкурентів;
- 4) посилення зусиль щодо залучення та використання різних каналів фінансування [5, с. 86].

Наукові дослідження показують, що управління системою економічної безпеки машинобудівних підприємств стосується конкретних управлінських рішень, що впроваджуються, щоб дозволити підприємствам адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх умов навколишнього середовища та досягати встановлених бізнес-цілей.

На основі проведених наукових досліджень встановлено, що комплексний та системний підхід до управління економічною безпекою машинобудівних підприємств може забезпечити їх надійний захист. Оскільки основні характеристики системи економічної безпеки машинобудівних підприємств залежать від об'єкта, що охороняється ним, який є складним та багатограним, необхідно провести комплексний аналіз процесу управління системою економічної безпеки.

Встановлено, що комплексна система економічної безпеки машинобудівних підприємств – це низка організаційно-правових заходів та процедур, що реалізуються відповідними установами, відділами та підрозділами підприємства для захисту інтересів працівників від потенційних протиправних дій фізичних або юридичних осіб, які можуть призвести до економічних збитків [3, с. 78; 2].

Основною метою системи економічної безпеки машинобудівних підприємств є забезпечення її сталого та ефективного функціонування. В таких умовах функціонування важливою складовою функціонування системи економічної безпеки машинобудівних підприємств є її механізм захисту, який реалізується шляхом стратегічного та оперативного планування заходів щодо захисту економічної безпеки. На основі проведених досліджень ідентифіковано основні внутрішні проблемні контексти функціонування машинобудівних підприємств (рис. 1).

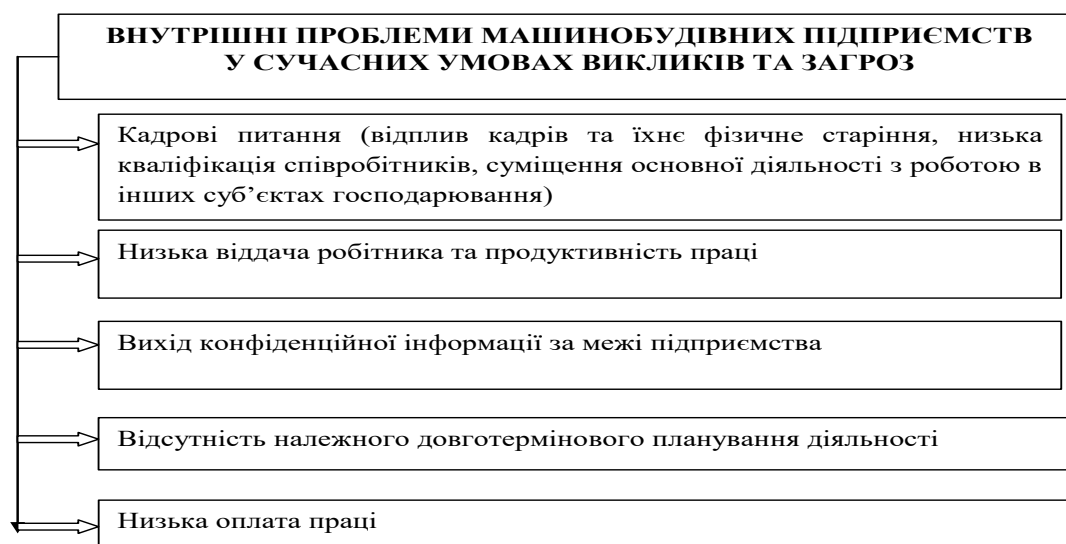

Рис. 1. Основні проблемні аспекти функціонування машинобудівних підприємств країни
Джерело: сформовано автором на основі [1, с. 55]

Доведено, що до основних завдань системи економічної безпеки машинобудівних підприємств належать: захист законних прав та інтересів; проведення аналізу та прогнозування; проведення досліджень ринку та конкурентів; запобігання та виявлення незаконної діяльності; захист матеріальних цінностей, таких як інформація; та отримання інформації для формулювання управлінських рішень, тим самим забезпечуючи ефективну роботу та сталий розвиток підприємства в сучасних умовах висококонкурентного ринку.

Важливість системи економічної безпеки для машинобудівних підприємств полягає перш за все в його запобіжному характері. Тому основними критеріями оцінки надійності та ефективності є: забезпечення стабільної роботи машинобудівного підприємства; гарантування та поповнення коштів та матеріальної цінності; досягнення сталого розвитку; гарантування та підвищення матеріальної цінності, а також підтримка високої конкурентоспроможності продукції; використання інноваційних технологій у виробничій діяльності; забезпечення безпеки бізнес-інформації та всіх ресурсів; оперативне запобігання кризовим ситуаціям та усунення несприятливих факторів, що впливають на роботу машинобудівного підприємства [4, с. 40].

Результати досліджень свідчать про те, що застосування проєктних рішень для забезпечення економічної безпеки в системі економічної безпеки машинобудівних підприємств має унікальні характеристики, зокрема: поетапне управління витратами підприємства; складання бюджету; управління грошовими коштами; діагностика стану; управління оборотним капіталом; застосування міжнародних стандартів економічної безпеки; та податкове планування. На основі існуючих досліджень побудовано та систематизовано модель типів економічної безпеки для машинобудівних підприємств (рис. 2).

Згідно з науковими дослідженнями обґрунтовано метод побудови системи економічної безпеки для машинобудівних підприємств, який включає такі основні етапи:

- вивчення операційних характеристик машинобудівного підприємства та його сегментів ринку, ознайомлення з кадровою ситуацією;
- аналізування внутрішніх та зовнішніх загроз економічній безпеці машинобудівних підприємств, визначення потенційних ризиків та проблем, їх причин та шляхів вирішення;
- перегляд існуючих заходів безпеки та аналіз ступеня їх відповідності виявленим загрозам;
- побудова нової моделі системи економічної безпеки для машинобудівних підприємств та розробка планів усунення недоліків, виявлених під час процесу аудиту;
- запропонувати покращення системи економічної безпеки та розрахувати необхідні ресурси;
- планувати щомісячні витрати для забезпечення економічної безпеки машинобудівних підприємств;
- затвердити нову модель системи та бюджет на її обслуговування;
- створити нову систему економічної стабільності для машинобудівних підприємств;
- оцінити та підвищити ефективність створеної системи [8].

Доведено, що система економічної безпеки машинобудівних підприємств реалізується спеціалізованим відділом – відділом безпеки, який безпосередньо формує заходи щодо запобігання, виявлення та усунення загроз, з якими стикаються такі підприємства. Крім того за певних обставин за необхідності можуть бути використані безпекові ресурси захисту. Другим елементом системи економічної безпеки машинобудівних підприємств є засоби захисту, які є завершальним елементом системи. Практичною основою забезпечення системи економічної безпеки машинобудівних підприємств є правильний вибір методів захисту. Зокрема, це включає збір та обробку аналітичної інформації про досвід та заходи пов'язані

зі структурною безпекою машинобудівного підприємства, аналіз та прогнозування ситуації з економічною безпекою, а також постійний моніторинг загроз, ризиків та показників економічної безпеки [7; 6].

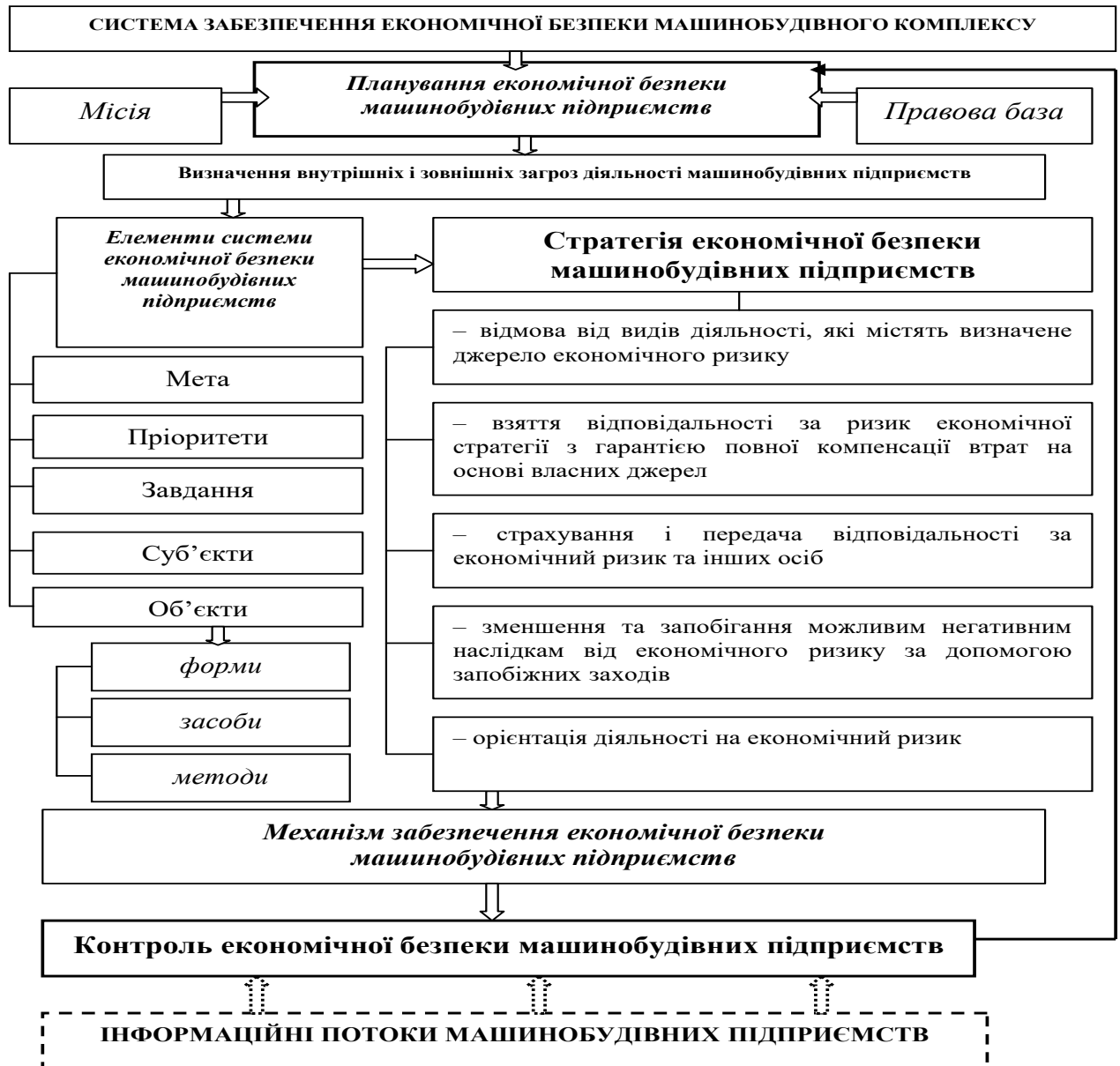

Рис. 2. Типологічна модель системи економічної безпеки машинобудівних підприємств

Джерело: сформовано автором.

Слід відзначити, що економічна безпека машинобудівних підприємств досягається перш за все, шляхом впровадження скоординованої, збалансованої та взаємоузгодженої системи заходів, здатних ефективно реагувати як на внутрішні, так і на зовнішні загрози. Без єдиної системи економічної безпеки машинобудівна галузь України не може уникнути кризи. Тому з практичної точки зору система економічної безпеки машинобудівних підприємств може ефективно функціонувати лише за умови чіткого визначення її стратегій та тактик. Стратегія економічної безпеки машинобудівних підприємств включає визначення цілей та мети системи, напрямків рішень, можливості реструктуризації та створення необхідних резервів для подолання потенційних загроз. Тактика економічної безпеки машинобудівних підприємств є найгнучкішою частиною загальної системи економічної безпеки національної машинобудівної галузі.

З точки зору стратегічного планування машинобудівні підприємства становлять систему економічної безпеки зі специфічними умовами функціонування. Вони мають широкі взаємозв'язки матеріальні, інформаційні та капітальні потоки. Їх головною метою є виробництво та просування елементів безпеки таких підприємств та створення умов для їх якнайшвидшого впровадження в реальний сектор економіки.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Резюмуючи вище описане слід зазначити, що побудова системи економічної безпеки має бути спільною відповідальністю машинобудівних підприємств та держави. Основні засади щодо вирішення проблем економічної безпеки машинобудівних підприємств включають: створення відповідної нормативно-правової бази; вивчення міжнародного досвіду провідних країн у забезпеченні економічної безпеки; підвищення кваліфікації працівників та продуктивності праці; підвищення рівня заробітної плати до рівня розвинених країн; створення системи захисту конфіденційної інформації; диверсифікація постачальників і покупців. З огляду на це кожне машинобудівне підприємство варто розробити заходи та планові орієнтири розвитку щодо забезпечення власної економічної безпеки.

Література

1. Андрушків Б. М. Економічна та майнова безпека підприємства та підприємництва. Антирейдерство: монографія. Тернопіль: Тернограф. 2012. 456 с.
2. Андрушків Б. М., Вівчар О. І., Гевко В. Л. Проблеми теорії і практики менеджменту : навч.-методич. посібн. Тернопіль: Вид. ТЗОВ «Терно-Граф». 2009. 312 с.
3. Вівчар О. І. Управління економічною безпекою підприємств: соціогуманітарні контексти: монографія. Тернопіль, ФОП Паляниця В. А., 2018. 515 с.
4. Живко З. Б. Механізм управління системою економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. Вип. 3. С. 37-42.
5. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.
6. Швиданенко Г. О., Олесьюк Г. О. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. К.: КНЕУ, 2002. 192 с.
7. Modern Content of Strategic Regional Development Potential / Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T. // Economics and Business. 2020. №1. URL:<http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential>
8. Vivchar, O., Tyukhtenko, N., Mykhailyshyn, L., & Korovchuk, Y. NETWORK MODELING OF ASSESSING THE IMPACT OF THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF LOGISTICS OPERATORS. Economics, Ecology, Socium. 2024. Vol. 8. No.4. 89–98. DOI: <https://doi.org/10.61954/2616-7107/2024.8.4-8> URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/275>

References

1. Andrushkiv, B. M. (2012) Ekonomichna ta mainova bezpeka pidpriemstva ta pidpriemnytstva. Antyreiderstvo [Economic and property security of enterprise and entrepreneurship. Anti-crap]. Ternopil: Ternohraf. [in Ukrainian].
2. Andrushkiv, B.M, Vivchar, O.I., Gevko, V.L. Problemy teorii i praktyky menedzhmentu : navch.-metodych. posibn. [Problems of theory and practice of management textbook]. Ternopil: Terno-Graf LLC. 2009. 312. [in Ukrainian].
3. Vivchar, O. I. (2018) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstv: sotsiohumanitarni konteksty [Management of economic security of enterprises: socio-humanitarian contexts]. Ternopil, FOP Palianytsia V. A. 515. [in Ukrainian].
4. Zhyvko, Z. B. (2014) Mekhanizm upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Mechanism of management of the system of economic security of the enterprise]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. 3. 37-42. [in Ukrainian].
5. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. P., Liashenko, O. M. Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia : monohrafiia [Economic security of the enterprise: the essence and mechanism of provision: a monograph] K.: Libra, 2003. 280. [in Ukrainian].
6. Shvydanenko, H. O., Olesiuk, H. O. Suchasna tekhnolohiia diahnostryky finansovo-ekonomichnoi diialnosti pidpriemstva : monohrafiia [Modern technology of diagnostics of financial and economic activity of the enterprise: monograph] K.: KNEU, 2002. 192. [in Ukrainian].
7. Kubiniy N., Marhitich V., Kosovilka T.(2020) Modern Content of Strategic Regional Development Potential. Economics and Business. Tbilisi, Georgia [Online]. №1. available at URL: <http://eb.tsu.ge/?cat=nomer&leng=eng&adgi=945&title=Modern%20Content%20of%20Strategic%20Regional%20Development%20Potential> (Accessed 19 August 2025).
8. Vivechar, O., Tyukhtenko, N., Mykhailyshyn, L., & Korovchuk, Y. (2024) NETWORK MODELING OF ASSESSING THE IMPACT OF THREATS TO THE ECONOMIC SECURITY OF LOGISTICS OPERATORS. Economics, Ecology, Socium, Vol. 8, No.4, 89–98. DOI: <https://doi.org/10.61954/2616-7107/2024.8.4-8> URL: <https://ees-journal.com/index.php/journal/article/view/275>